

Műhely

Az erdei iskola

Az utóbbi időben – mind pedagógiai szakma, mind közvélemény részéről – öröndetes módon egyre nagyobb érdeklődés tapasztalható az iskolai tanulás szervezés egy sajátos módja, az ún. erdei iskola iránt.

Az erdei iskola elnevezés egyrészt gyűjtőfogalom, másrészt fantázianév. Gyűjtőfogalma mindazoknak az iskoláknak, amelyek működésük szerves részeként az iskolai tanítási (szorgalmi) időszak egy részében – jobbára ősszel és tavasszal egy-egy hétre – időlegesen természeti környezetbe helyezik ki tevékenységük színterét; ugyanakkor fantázianév, mert a tevékenységek helyszínei olyan változatosak, mint a természet maga: az erdön kívül lehetnek folyó mentén, síkföldön, tanyavidéken vagy esetleg nagyvárosok közelében levő zöldövezetben, de változhatnak az elnevezések a tevékenységek jellege szerint is (környezetvédő-, honismereti-, expedíciós táborok ill. iskolák stb.). Ezen számos nemzetközi és hazai elnevezés-változatok közül mai hazai gyakorlatunkban megőriztük a magyar pedagógiatörténetben először meghonosodott erdei iskola elnevezést.

A neveléstörténet az első erdei iskolák létesítésének közel egy évszázados múltját tartja számon. Mint oly sok más, napjainkig élő és ható progresszív pedagógiai irányzat, a századelő reformpedagógiai mozgalmának időszakában keletkezett. Az erdei iskola – a reformpedagógiai mozgalom sajátos hajtásaként – felmutatja mindazokat a humanisztikus vonásokat és pedagógiai törekvéseket, amelyeket az elemző utókor ezen áramlat ismérveiként összegzett. A középpontban itt is, mint minden, e korszakban születő kezdeményezésben, a gyermek felszabadításának, a hagyományos merev iskola béklyóitól való megszabadításának törekvése áll. Ez törvényszerűen vezet el a „magoltató” iskola tagadásához, az életszerű, gyakorlati tevékenységek útján való tanítás igenléséhez. E törekvések gyakorlati megjelenítésére igen alkalmas lehetőségeket kínált - és kínál ma is - az erdei iskola. Már maga a tény, hogy megtörténik a tanév merev, kanonizált rendje, hogy a tanulás a beszabályozottságot sugalló osztálytermi környezet helyett a természetbe helyeződik át, merész kihívás az iskola tradicionális fogalmával szemben. Ez a kihívás azután természetszerűen indítja be a láncreakciók sokaságát: a helyszínváltoztatást, a környezeti feltételekhez való igazodást, a tankönyvek és művi ismerethordozók helyett magát az eleven természetet és társadalmi környezetet kínálja és kívánja meg. A láncreakció a megismerés, a tanítás módszereit is radikálisan érinti, sokirányú tanulói aktivitást, saját élményeken alapuló felfedező tanulást, önállóságot, kooperativitást feltételez.

Az erdei iskolák létrehozásánál az egészségügyi és (a mai szóhasználattal) szociálpolitikai szempontok is meghatározóak voltak. A Berlin melletti Charlottenburgban 1903-ban, majd néhány évvel később Európaszerte – így hazánkban is – a kezdeményezések kiemelt humanisztikus célja az volt, hogy az egészségileg veszélyeztetett nagyvárosi gyerekeket (legalább egy rövid időre) kimenekítsék a városok mérgezett, füstös levegőjéből, az agyonzsúfolt tantermekből a szabadba, bőséges étkezéssel segítve fizikai felépülésüket. A jó levegő jótékony hatása mellé odasorolják a mozgásigényt, a motorikus igények kielégítésének, a többirányú tevékenységek, a fizikai munka végzésének pozitív fizikai-pszichikai hatását.

Nem véletlen, hogy az erdei iskola hazai reneszánszában is jelentős szerepet játszanak a környezeti és civilizációs ártalmak miatt jelentkező urbanizációs igények. Korunk szinte megoldhatatlannak látszó problémái: az urbanizáció megállíthatatlan terjedése, és az ezzel összefüggő életmód egészségkárosító hatásai, a természet bizonyos értelemben vett összeszűkülése és veszélyeztetettsége, valamint az iskoláztatásban a zárt tantermi oktatás válságtünetei napjainkban is felerősítik az igényt, hogy „az iskolát hozzuk közelebb a természethez”. Ez az egyébként nehezen megfogható, talán túlságosan általános kíváncsi konkrétan realizálható cselekvési formát kap az olyan oktatási tradíciók és kezdeményezések támogatásával, mint az erdei iskola. Ez a törekvés - szerencsés módon - találkozik a környezetvédelem globális dimenziójú igényeivel is, amely a feltörekvő nemzedék nevelésében a maga szempontjainak az emberiség fennmaradása érdekében kitüntetett szerepet követel. Az erdei iskola ebben az értelemben a természeti és környezeti (környezetvédelmi) nevelés legfőbb színtere és eszköze is, mert magában a természetben foglal helyet, és így részesévé teszi a gyerekeket azoknak az indirekt környezeti hatásoknak, amelyek kizárólag csak az élő, létező, jelen levő természetből fakadhatnak és nem pótolhatók annak sem képi, sem szövegbéli, sem zenei tükrözésével. Ugyanakkor az erdei iskolában megvalósított tanulási programok mindig tartalmazzak direkt, közvetlen természet- és környezetvédelmi programokat, cselekvéssorokat, akciókat. Az erdei iskolák hazai gyakorlata azt tanúsítja, hogy túl a természet közvetlen megfigyelésén, a természetből mint „élő környezetből” való tanuláson, a tevékenységek egyik centruma a közvetlen természet- és környezetvédelem: erdők, állatok gondozása, élőhelyek védelme stb. E tevékenységek pedagógiai jelentősége túlmutat közvetlen gyakorlati hasznukon: reflexeket kondicionál, amelyek már-már észrevétlenül szabályozzák a gyerekek cselekedeteit, magatartását a természeti és az ember által alkotott környezet védelmére, óvására.

Nem kisebbítve az erdei iskola környezeti nevelési funkcióját, mégis hangsúlyozni kell, hogy elsődlegesen pedagógiai vállalkozásról van szó. Olyan sajátos oktatási eszközöket és módszereket feltételez, olyan ismeretszerzési technikákat kapcsol be a megismerés folyamatába, amelyekkel a tradicionális tantermi oktatás nem rendelkezik. Az erdei iskola helyszíne, a természeti környezet nem egyszerűen lehetőségeket teremt a megszokottól eltérő tevékenységszervezésre, hanem meghatározóan orientál is olyan megoldások alkalmazására, környezet-adekvát tanulási projektek kimunkálására, amelyek feloldják a tradicionális iskola tantárgyi rendszerét és a megismerési folyamatot az élet természetes integráltságára építik fel.

Az erdei iskola létezése ugyanakkor túlmutat didaktikai és ismeretszerzési dimenzióin. Átalakítja a tanítás-tanulás hagyományos szereposztásait, partner kapcsolattá segíti átminősíteni a hierarchikus tanár-diák viszonyt, lehetővé teszi, hogy a tanulók maguk is beleszólhassanak saját tanulási folyamataik alakításába stb. Emellett sajátos szocializációs színtér is, a közösségi létforma gyakorlásának, az önfenntartás, önkiszolgálás, az egymásra figyelés, az egész csoportért való felelősségvállalás és együttműködés gyakorlásának sajátos terepe.

Az elmúlt években Magyarországon ugrásszerűen megnőtt az erdei iskolai kezdeményezések száma. Ez a folyamat minden bizonnyal részét képezi az 1985-ös oktatási törvény életbelépése óta megindult oktatáspolitikai áramlatnak, amely az iskolai élet pluralizálódása irányába mutat, és lehetővé teszi az iskolák számára, hogy a helyi igényekhez igazodva maguk határozzák meg tevékenységük céljait, tartalmát, módszereit és helyszíneit. Nem véletlen tehát, hogy az erdei iskolák szervezésére vállalkozó iskolák éppen azok közül kerültek ki, amelyek igyekeztek szuverén módon élni a törvény adta lehetőségekkel. Az iskolák szervezőmunkája az erdei iskolák helyszínének megválasztását, a programok

kidolgozását és megvalósítását illetően egyaránt igen sok ötletességről és változatosságról tanúskodik. Egy vonatkozásban feltétlenül hasonlóak ezek a kezdeményezések: életre hívásukat egyértelműen kedvezően fogadják a gyerekek, a szülők, sokhelyütt élvezik az iskola széles értelemben vett társadalmi környezetének támogatását is. A pedagógusok is szívesen vállalják az erdei iskola megszervezésével járó jelentős többletmunkát és felelősséget, mivel az erdei iskolában ritka módon teljesedik ki a pedagógiai munka talán legfontosabb törekvése: a gyerekek úgy jutnak új ismeretekhez, hogy eközben felszabadultan, jól érzik magukat.

Érdeklődésben, az erdei iskolai kezdeményezések akarásában tehát nem lenne hiány, a megvalósítást azonban az iskolák ismert anyagi nehézségei, az egyre dráguló szálláshelyek, és a családok mindjobban romló szociális körülményei egyre komolyabban megnehezítik. Pedig sajnos, szomorúan kell megállapítanunk, hogy az erdei iskola e tendenciák eluralkodása miatt újból növekvő mértékben tesz szert egykoron volt egészségügyi és szociális jelentőségére, azaz egyre fontosabbá válik, mint sok gyerek jószereivel egyetlen lehetősége arra, hogy legalább néhány hétre egészséges környezetben, jó levegőn és tisztességes táplálkozás mellett élhessen. Igen sok tudósítás szól ugyanis arról, hogy egyre nagyobb gyerektömegek esnek el a nyaralás, a természeti környezetben való felüdülés, erőgyűjtés lehetőségeitől.

A minden gyerek elemi érdekeit képviselő iskolai gondoskodásban az erdei iskola jelentősége egyre jobban felértékelődik.

Hortobágyi Katalin